

УЗАГАЛЬНЕННЯ ПРИНЦИПІВ ОРГАНІЗУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

© Пащенко І.Н., Чернобай Л.І., 2006

Узагальнено теоретичні розробки і практичний досвід розвитку теорії організації діяльності підприємств з врахуванням раціональності використання матеріального та людського фактора, зосереджено увагу на вирішенні першочергових проблем розвитку теорії організації виробництва, запропоновано пріоритетні принципи організації діяльності підприємств.

Is generalized theoretical development and practical experience of development of the theory of the organization of activity of the enterprises in view of rationality use material and human to the factor, with concentration attention to the decision of prime problems of development of the theory of the organization of manufacture, priority principles of the organization of activity of the enterprises are offered.

Постановка проблеми

Індустріалізація всіх сфер діяльності як прояв бурхливого розвитку науково-технічного прогресу сприяє неперервному зростанню продуктивності праці. Причиною і наслідком такого розвитку виробництва є об'єктивний поділ праці та її спеціалізації, що викликає потребу в побудові динамічної структури підприємств. За таких умов стає очевидним, що ефективна організація діяльності підприємств за допомогою існуючих емпіричних методів уже неможлива. Виникає потреба в дослідженні системних принципів організації функціонування підприємств, які б забезпечили ефективність господарювання в умовах динамічних змін ринкового середовища.

Для вирішення цієї проблеми повинні бути прийняті відповідні заходи щодо розроблення методів числового зображення всіх виробничих процесів та встановлення адекватних метричних систем в теорії організації виробництва. На цій основі наука організації управління підприємством стає більш точною і методологічно однозначною для практичного застосування її принципів в ринкових умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Становлення і розвиток теорії та практики організації діяльності підприємств розглядає чимало праць вітчизняних та зарубіжних вчених, до яких належать: А. Файоль, Г. Емерсон, Ф. Тейлор, В. Летенко, О. Туровець, В. Василенко, Я. Плоткін, О. Кузьмін, Й. Петрович та інші [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]. Наукові розробки у цій сфері відрізняються широким спектром досліджень. У них проаналізовано історичний розвиток теорії організації підприємств, визначено основні принципи організації виробничих процесів, розкрито організаційно-економічні основи діяльності підприємств. Разом з тим, багато питань щодо особливостей і напрямків удосконалення організації управління підприємствами в умовах прискороного розвитку науково-технічного прогресу з урахуванням людського фактора в забезпеченні конкурентоспроможності продукції є дискусійними в теоретичному плані. Недостатньо досліджені механізми адаптації зарубіжного досвіду створення та функціонування підприємств до ринкових умов вітчизняної економіки, яка прагне стати повноправним членом СОТ.

Постановка цілей

На підставі проведеного аналізу літературних джерел, які розкривають теоретичні питання і практичний досвід організації діяльності підприємств, наведемо сформульовані цілі цієї роботи:

- узагальнення тенденцій розвитку теорії організації виробництва та застосування її досягнень в практичній діяльності підприємств;
- виявлення питань, на які ще не дала повною мірою задовільної відповіді наука про організацію підприємств;
- визначення переліку задач, розв'язання яких дасть змогу відповісти на поставлені питання;
- формулювання основних принципів, яких необхідно дотримуватися під час розв'язання задач організації діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу

Час, в якому ми живемо, характеризується бурхливим розвитком науково-технічного прогресу, який практично проявляється в індустріалізації всіх сфер діяльності. Сам процес індустріалізації проходив від ручної праці через механізацію до автоматизації, яка забезпечувалася новими напрямками в техніці, такими як: термодинаміка, ядерна фізика, світлотехніка, біоніка, електроніка тощо. Це сприяло неперервному зростанню продуктивності праці, а великосерійне та масове виробництво забезпечували необхідний рівень рентабельності. Причиною і наслідком подібного розвитку виробництва є все більше його розширення і об'єднання, які в результаті спеціалізації і поділу праці викликають потребу в зміні виробничої структури підприємств.

В умовах такого швидкого розвитку виробництва стає все більш очевидним, що управління мікроекономікою за допомогою існуючих емпіричних методів уже неможливе. Це говорить про те, що в області техніки управління виробництвом повинні бути прийняті відповідні заходи, особливо якщо відомо, що сьогодні уже розроблені методи числового зображення всіх виробничих процесів, а за допомогою адекватного математичного апарата можуть бути проведені точні виміри і обробка економічної інформації. Особливо сприяє цьому поява кібернетичних теорій автоматів та інформації. Виходить, немає ніяких причин, які б перешкоджали встановленню адекватних матричних систем в теорії організації. Усе це свідчить про необхідність нового підходу до проблеми управління підприємством. Необхідно пам'ятати, що будь-яке зволікання і ненаукове прийняття рішень відіб'ється на результатах господарювання. З іншого боку, саме поняття наукової організації управління підприємством, включаючи точний математичний аналіз, набуває якісно нової форми. Як наука вона стає менш наближеною, більш принциповою і методологічною, побудованою на розрахунках, точною, однозначною і придатною до проектування.

Проводячи аналіз новітніх тенденцій розвитку теорії організації діяльності підприємств, можна відмітити такі основні недоліки:

- а) передбачається, що в процесі праці люди прагнуть задовольнити тільки один вид потреби – фізичну;
- б) передбачається єдність цілей всіх членів даного підприємства, незважаючи на те, що практика організації постійно свідчить про багаточисленні конфлікти, які виникають внаслідок різних мотивів, спонукаючи людей до праці;
- в) передбачається, що люди прагнуть раціонально максимізувати свій заробіток, хоч відомо, що заробіток є функцією великої кількості факторів, які залежать не тільки від раціональної поведінки індивідуума [2, 3, 4].

Сучасна теорія організації виробництва пробує перебороти ці труднощі, і тому:

- а) все більше відходить від спрощення і свою увагу концентрує не тільки на технічному і механічному аспектах, але приділяє деяку увагу працівникам і їх проблемам, оскільки стає все більш зрозумілим, що справжня організація виробництва визначається людьми;
- б) відбувається децентралізація організації виробництва, тобто все більша кількість рішень, особливо незапрограмованих, передається на нижчий ієрархічний рівень, і люди наближаються в такий спосіб до того, хто впливає на їхню долю;
- в) технологія вимагає інколи сумісної відповідальності, що змушує керівників приймати складніші взаємоув'язані дії (організація комісій або нарад) [5, 7, 8].

Із наведених тут положень стає зрозумілим, що за сучасного рівня розвитку економіки виявились дві основні теорії організації виробництва: а) теорія організації механічного типу

(тейлоризм, фордизм) з підкресленим врахуванням матеріального фактора та раціональності; б) теорія організації позитивістського або антропологічного (відношення людей) з врахуванням передусім людського фактора [1, 4, 7]. Ці теорії зробили відповідний вплив і на розвиток теорії організації виробництва в нашій країні [8]. Цей вплив знаходить свій прояв в тому твердженні, що на рівні мікроекономіки підприємств, які є основною ланкою організації праці в товарному виробництві, істотно не відрізняються в країнах з різним розвитком макроекономіки. Звідси випливає прагнення застосувати на наших підприємствах результати, які були досягнуті в організації виробництва на підприємствах країн з розвинутою ринковою економікою. Тому вважалося, що в царині організації підприємств немає нічого такого, що не було б відомо або ще не застосовувалося. Достатньо тільки застосувати окремі заходи або уже одержані розповсюджені методи на наших підприємствах, щоб рівень організації праці піднявся на більш ніж задовільну величину. При цьому часто не брався до уваги процес, досягнутий під час організації сучасних підприємств [3, 4], і механічно переносилися організаційні рішення, які уже не застосовувались на тих підприємствах, або застосовувались лише тому, що не були знайдені адекватні рішення, які більше відповідають наявним змінам. Необхідно підкреслити, що кожна нація або суспільство (наприклад, філософія японського управління) [3, 9] формулює і реалізує свою концепцію організації праці залежно від об'єктивних умов і відповідно до задач і цілей, які воно прагне здійснити.

Усе це свідчить про те, що в наших умовах господарювання теорія і практика організації виробництва не може розвиватися за аналогією з країнами розвинутої ринкової економіки, хоча і існують деякі основні принципи і методи, які можуть бути успішно задіяні. Дискусії про форму і зміст основної суспільної ланки організації праці свідчать про те, що наука про організацію підприємства ще не дала задовільної відповіді на деякі важливі питання, наприклад:

– На якому рівні ефективною є організація конкретного підприємства? (і ось чому: а) не розроблена модель “оптимальної” організації підприємства на сучасному етапі розвитку; б) відсутні відповідні параметри, за допомогою яких можна було б вимірювати відхилення конкретної організації від моделі оптимальної організації; в) не існує механізму, який автоматично попереджав би відхилення від найбільш ефективної організації).

– Як в організацію підприємства вбудувати самоуправління як його основний компонент?

– В який спосіб ефективно протидіяти тенденції зростання бюрократизму під час розвитку підприємства?

– Як погодити питання управління і керівництва?

– Як здолати пірамідально-ієрархічні форми керівництва?

– Який вплив справляє процес інтеграції на організацію підприємства?

Щоб відповісти на поставлені запитання, необхідно насамперед зосередити увагу на розв'язанні таких основних задач:

1. Дати теоретичні основи для наукового управління економікою і всередині самої економіки.
2. Теоретично розробити оптимальну модель організаційної та виробничої структури підприємства.
3. Сформулювати поняття “організація праці” як одну із загальних дисциплін динамічного характеру в сучасній науці.
4. Теоретично і методологічно вирішити проблему проектування і вимірювання ефективності організації підприємства.
5. Сформулювати принципи наукової організації праці.
6. Розробити теорію організації економічного укрупнення виробництва.
7. Теоретично дослідити функції і форми керівництва в умовах самоуправління.
8. Розробити нову теорію інформації і зв'язку.

Невирішеність цих проблем обумовила нерівномірний розвиток теорії організації виробництва. Під впливом її основоположників – Тейлора, Форда, Файола, Гілберта та ін. – виникла ціла серія різних тлумачень цієї наукової дисципліни. Тому до сьогодні продовжуються дискусії про принципи організації праці. З цього погляду цікаво відзначити, що Тейлор дав усього три основні принципи організації, Файоль – 14, Меллеровиць – 16, Лернер – 23. Цікаво також зазначити, що думки з цього

питання і на сьогоднішній день залишаються доволі відмінними. Так, Разумов відмічає 6 принципів, Туровець – 14, Петрович – 11 тощо. Усе це свідчить про те, що не існує таких загальних принципів організації, які могли б бути використанні для вирішення у всіх випадках і за будь-яких обставин.

Не претендуючи на те, щоб дати тут якісь нові принципи організації, і не нехтуючи іншими принципами та підлягаючи тій самій небезпеці, що й інші автори, які також приводили принципи організації праці, вкажемо тільки на основні, яких, на нашу думку, необхідно дотримуватися під час розв'язання задач організації діяльності підприємств, а саме:

1. Принцип динамічного взаємопогодження і зв'язку елементів виробництва, який втілює в себе неперервний пошук і реалізацію найкращого співвідношення між елементами виробництва і розвитком кожного елемента зокрема.
2. Принцип розподілу праці і спеціалізації робочих місць, який з погляду продуктивності праці дасть змогу найбільш ефективно організувати працю окремого члена виробничої ланки і здійснити контроль за її виконанням.
3. Принципи самоорганізації працівників, який по суті впливає із права самоуправління, є його основною частиною і стосується дії безпосередніх виконавців під час пошуку форми організації сукупної праці.
4. Принцип рівноваги між рівнем диференціації і рівнем інтеграції структури підприємства.
5. Принцип послідовної черговості предметного і постадійного критеріїв під час формування організаційних структурних одиниць на окремих рівнях організації підприємства.
6. Принцип замкнутого зв'язку між вкладеннями і віддачею, з одного боку, результатами і виконанням обов'язків, з іншого, – як основи для знаходження відносної рівноваги між економічною і соціальною автономією на кожному рівні організації підприємства.
7. Принцип динамічного програмування.

Зазначені принципи є основними в організації діяльності підприємства, оскільки в них знаходять своє відображення оптимальна комбінація всіх факторів, які спрямовані на підвищення продуктивності праці, і розвиток соціально-трудова відносин.

Висновки

Із викладеного матеріалу зрозуміло, що теорія організації діяльності підприємств розвивається з врахуванням насамперед матеріального і людського фактора за допомогою існуючих емпіричних методів. Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу, ускладнення соціально-трудова відносин у ринкових умовах господарювання вимагають прийняття відповідних заходів щодо розвитку наукової організації діяльності підприємств, включаючи точний математичний аналіз, вимірювання та обробку економічної інформації.

У роботі наведені деякі важливі питання, на які має дати задовільну відповідь наука про організацію діяльності підприємств. Зосереджується увага на розв'язанні основних задач щодо одержання відповіді на поставлені питання та сформульовані основні принципи організації діяльності підприємств.

Перспективи подальших досліджень

Сформульовані основні принципи організації діяльності підприємств в ринкових умовах господарювання будуть використані в подальших дослідженнях щодо побудови ефективної структури підприємства як складної динамічної системи.

1. *Управление – это наука и искусство* / А. Файоль, Г. Эмерсон, Ф. Тейлор, Г. Форд. – М., 1992.
2. *Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента* / Пер. с англ. – М., 1992.
3. *Монден Я. «Тоёта»: методы эффективного управления* / Сокр. пер. с англ. – М., 1989.
4. *Чейз Р., Эквилайн Н., Якобс Р. Производственный и операционный менеджмент* / Пер. с англ. – М., 2001.
5. *Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Виробничий (операційний) менеджмент: Навч. посібник.* – К., 2003.
6. *Плоткін Я.Д., Пащенко І.Н. Виробничий менеджмент: Навч. посібник.* – Львів, 1999.
7. *Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: Навч. посібник.* – Львів, 2002.
8. *Петрович Й.М., Захарчин Г.М. Організація виробництва: Підручник.* – Львів, 2004.
9. *Как работают японские предприятия?* / Сокр. пер. с англ.; Под ред. Я. Мондена и др. – М., 1989. – 262 с.